

‘objectieve’ pretentie, maar spreekt vanuit een bezorgdheid en een overtuiging. Dat is het voordeel van een gedreven wetenschapper die ‘even over het muurtje’ kijkt en met wat hij daar aantreft nog zinnig weet om te gaan ook.

Erik MEGANCK (Antwerpen)

DRAAG- EN REIKWIJDTE VAN DE TAAL

Joost Van Driessche, *Muishond. Techno-wetenschappelijke, literaire en ethische bewegingen van taal*. Utrecht, Klement, 2017, 352 pp., €24,99, ISBN 9789086872213

Wat een uitdaging om aan een wijsgerig traktaat de titel van een nagenoeg onbekend Vlaamse dialectwoord ‘Muishond’ mee te geven! Joost Van Driessche durft het aan. De lezer krijgt al in de inleiding de eerste nodige uitleg over de onmiddellijke betekenis: de ‘muishond’ is een woord voor ‘wezel’, *mustela nivalis*, het kleinste roofzoogdier. Dit tussenwoord is een prachtige metafoer om een dispuut te verhelderen als we ons realiseren hoe het poëtische woord er ons toe aanzet om op een andere manier, de eerder literaire-poëtische wijze, de retorische tussenruimtes in de betekenisvorming in vertogen te begrijpen. De wetenschappelijke manier van spreken – die uiteraard ook een keuze van het subject blijft – houdt de poëtië angstvallig op afstand, die wordt afgewezen met: ‘dit is slechts fictie, maar wij zijn met feiten bezig in onze zoektocht naar techno-wetenschappelijke innovaties’. Niettemin kunnen de innoverende wetenschappers zich in hun verslaggeving niet onttrekken aan het eerste taalgebruik dat zeker niet volledig discursief is. Wetenschappelijk taalgebruik is nu eenmaal schatplichtig aan figuren.

De auteur biedt een bijzonder diepgravende exploratie in de domeinen van de intellectuele sferen. Er is een sfeer waar men de ruimte van de talige muishonden gedoogd; er is een andere die ze vermijdt als de pest. De lezer moet echter enig geduld oefenen. Zoals het hoort geeft de auteur pas tegen het einde van zijn pittig boek de nodige afsluitende uitleg die weer aansluit bij de titel en die bevestigt dat er zoiets als een ruimte van de muishond is. Het betreft inderdaad een ‘onmogelijk dier’, een kruising, een dier dat we niet zomaar op onze schoot kunnen nemen of waarmee we, dan aan de leiband, een wandeling in het stadspark kunnen maken.

En toch is die muishond er en voelen we zijn aanwezigheid in bijna elk avontuurlijk intellectueel discours dat tracht te vatten wat de zaak is die ons aanbelangt. De bron van de auteur is Louis Paul Boon, in het bijzonder het personage Johan Janssens in *Zomer te Ter-Muren*. Deze vindt het jammer dat er zo'n contrast bestaat tussen de taal van de 'intellectuelen' en de taal van 'het werkvolk'. Bijgevolg kan hij met bepaalde mensen niet omgaan 'gelijk met een broer'. Het lukt hem immers niet over de betekenis van evidente alledaagse dingen, tuigen die hij dagelijks hanteert, met hen van gedachten te wisselen. Er is met andere woorden, en vooral in het meer intellectuele discours van Joost Van Driessche, een spanningsveld tussen talen, tussen onderscheiden waarde- en betekenisssystemen, ook tussen de mensen die tot uiteenlopende belevingswerelden behoren. Er zijn 'scharnieren tussen onverenigbare talen; ze betekenen het spanningsveld van de noch-noch-ruimte of de ruimte van de muishond'. Het personage Janssens uit de roman van Boon zegt dat hij in die tussenruimte leeft: 'ik weet alleen dat ik me gelijk een muishond voel, gelijk een vledermuis die muis is en geen vogel, gelijk een walvis die geen vis is maar een zoogdier.' Het betreft hier die onzekere situatie tussen verschillende talen, een situatie die vele mensen slechts in contrasterende betekenissen uitdrukken als ze hun eigen situatie in de alledaagse wereld willen toelichten, euforie, enthousiasme bij een voetbalwedstrijd of het verdriet bij het overlijden van een geliefd familielid. We vermengen flarden van wetenschappelijke bedenkingen met metaforen die we zo beeldend mogelijk willen houden. Willen we dan nog eens toelichten wat we voelen en weten over onszelf, dan maken we het gecompliceerder, verwijzen we naar een personage uit een tv-serie of de belevenissen van een buurman of een familielid.

Joost Van Driessche is ook geschoold als architect, is later naar de filosofie overgestapt, kennelijk om beter te begrijpen wat er aan de hand is als hij bedenkt dat en hoe iemand bouwend woont en wonend zijn omgeving verbouwt. Deze achtergrond in de beschrijving van de werkelijkheid is vruchtbaar, maar tegelijk gecompliceerd. Deze achtergrond inspireert in zekere zin zijn gevoeligheid voor gelaagdheden, niveaoverschillen en tussenruimten die hun eigen verhaal hebben. Maar tegelijk ontdekt hij in zijn eigen beschrijvingen dat de meerzinnigheid niet is weg te werken. Een enkel vertoogtype volstaat niet om de werkelijkheid die ons aanbelangt te beschrijven. De geschiedenis van het wetenschappelijk denken en schrijven leert ons trouwens hoe onderzoekers hun paradigmavorming en jargon uit verschillende domeinen halen, ook uit de metaforische taal van de literatuur. Literair en wetenschappelijk taalgebruik worden wel vaak gescheiden gehouden, maar kunnen niet altijd 'zo maar' gescheiden naast elkaar blijven liggen. In dit opzicht verwijst Van Driessche, die overigens als een etnograaf met de hulp van modellen zijn onderzoeksdomein aftast, heel uitvoerig (en terecht) naar het werk van Bruno Latour; hij had ook aan Gaston Bachelard kunnen denken. In een passus met een knipoog naar Aristoteles' *Poëtica*, wijst de auteur van *Muishond* op die

dubbelzinnigheid: ‘Dat literatuur de dingen alleen maar *verzint* terwijl wetenschap en technologie zich over de *realiteit* buigen, is geen valabel antwoord. Literatuur verzint minder dan men in dat geval zou denken, niet in de laatste plaats omdat literatuur die zichzelf in overweging neemt, de roman die over de roman gaat, reële zaken behandelt. Langs de andere kant verzinnen techno-wetenschappen meer dan men zou denken: feiten en artefacten vereisen vertaling en verplaatsing, vereisen een *creatieve vormgeving* van de verschijnselen; de ruimte van onzekerheid waarin ze een met risico’s bezaaid pad naar kennis en efficiëntie leggen, de noch-nochruimte, delen ze met literatuur’ (308).

Dit boek van Joost Van Driessche geeft veel te denken. Hij exploreert domeinen en dubbelzinnigheden waaraan nogal wat bijzonder technische wetenschappers uit het domein van de biologie, chemie en natuurkunde (om nog niets te zeggen over de ingenieurs in hun experimentele ateliers) nog niet toe zijn. Dat is het verste van hun zorgen, omdat ze zo zelden inzicht hebben in de implicaties en vooronderstellingen van hun onderzoeksverhaal. Het praktische leven van een taal gebeurt in het spinnen van een web van relaties en knooppunten. Zo’n web genereert talrijke betekenissen die meerdere kanten opgaan of meerdere perspectieven openen. Een van Van Driessches inspiratiebronnen is de bijzonder erudiete Russische literatuurwetenschapper Mikhail Bakhtin (1895-1975); hij wijst op twee richtingen, enerzijds deze van een eengemaakte, gecentraliseerde taal die de indruk wekt de toestand van de verscheidenheid van de taalspelen die verschillende levensvormen willen beschrijven te hebben overwonnen. Door streng afgebakende concepten te hanteren pretendeert deze eenheidstaal voor een beter en groter begrip van de werkelijkheid te zorgen. Binnen een coherent wereldbeeld krijgt een maximum van betekenissen zijn duidelijke plaats. Anderzijds is er een centrifugale richting die in het levende taalgebruik verschillende talen ontwaart – verschillende genres, bepaald door uiteenlopende beroepsbezigdheden, generaties of spraakregio’s. De technowetenschappelijke taal vermijdt die verscheidenheid en wil een zo grootmogelijke eenheid, maar vergeet tegelijk dat haar wortels veelal uit de verscheidenheid komt en dat de eenmaking niet zozeer betekenissen genereert, maar ook reduceert of wegsnijdt. De muishond krijgt hier geen ruimte. De poëzie en de romanliteratuur verstaan in het beste geval de kunst van de verscheidenheid opperbest. Zij zijn het resultaat van decentraliserende, middelpuntvliedende krachten. Sommigen zullen dit taalgebruik usurperend noemen, anderen hebben het over subjectivisme of eclecticistisch omdat auteurs schaamteloos uiteenlopende genres, zonder rationalistische of ‘wetenschappelijke’ rechtvaardiging door elkaar durven haspelen. Er is inderdaad geen taal die niet geschikt is om in een roman te worden gestileerd, schrijft Joost Van Driessche: ‘van alledaagse spreektaal tot wetenschappelijke taal, van dagboekfragmenten tot manifesten, filosofische tractaten, brieven, gebeden, liederen, zedenpreken, kortom genres die niet tot elkaar te reduceren zijn, ook niet tot systemen die niet tot de eigen narrativiteit van

een specifieke roman behoren.' In dit perspectief vergeet de auteur in een verhelderend hoofdstuk de reikwijdte van de intonatie niet. Ook hier viert de muishond feest.

De etnografische exploraties van Joost Van Driesschie heeft een doorwrocht en tegelijk rijk boek opgeleverd. De lezer doet er zijn voordeel bij hele passages te hernemen in het licht van de uitkomst van de exploraties van de auteur. Zelf vonden we het in dit opzicht bijzonder verrijkend de muishond aan het werk te zien in de uitdagende interpretatie van Dostojewski's *Idioot*. De duiding van het centrale personage, prins Mysjkin, in de conventionele receptie (ook in de filmensceneringen) al te eenduidig beaat voorgesteld, krijgt hier verrassende varianten en wendingen. De muishond is ook hier, in de hermeneutiek aan het werk door aan te tonen hoe geijkte interpretaties doorbroken worden als we onze gevoeligheid voor het dubbel- en meerzinnige behouden. Maar we krijgen in deze studie over de metalinguïstische bewegingen in de taal ook nog andere literaire exploraties (over Austins *Emma*, Multatuli's *Batavus Droogstoppel* en Boons Johan Janssens) die bevestigen dat de eenduidigheid een tirannieke illusie is. Steeds weet de auteur hierbij creatief gebruik te maken van zijn intellectuele gidsen Bakhtin, Jacques Derrida en Bruno Latour.

Jacques DE VISSCHER (Sint-Denijs-Westrem)